

2025 Neden Aile Yılı? Gerçekler ve Beklentiler Arasında Bir Değerlendirme

Bilal COŞAN¹
Halim BAŞ²

Öz

Bu çalışmanın amacı, “2025 Aile Yılı” söyleminden hareketle Türkiye’deki aile yapısında yaşanan değişimleri, ekonomik, kültürel ve sosyo-demografik açıdan incelemektir. Çalışmada, sanayileşme, modernleşme ve bireyselleşme gibi faktörlerin aile yapısına etkileri tartışılmış, bu kapsamda toplam doğurganlık hızındaki azalma, yaşlanan nüfus, boşanma oranlarının artışı, kaba evlenme hızının düşüşü, ortalama ilk evlenme yaşının artışı ve artan tek ebeveynli haneler neticesinde ortaya çıkabilecek sosyal sorunlar değerlendirilmiştir. Bu sorunlar; kentleşme ve eğitim, çocuğun artan ekonomik ve psikolojik maliyeti, kadın istihdamı, hiç evlenmeme, gıda ve infertilite ilişkisi gibi konular üzerinden tartışılmaya çalışılmıştır. Aile yapısını destekleyen politikaların etkinliğinin artırılması için esnek çalışma modellerinin hayata geçirilmesi, kreş hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve çocuk başına verilen maddi desteklerin sürdürülebilir kılınması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca, uzun vadeli sosyal politikalar geliştirilirken Türkiye’nin kültürel ve sosyal gerçekliğinin göz ardı edilmemesi gerektiği ifade edilmektedir. Sonuç olarak ailenin toplumsal dayanışma ve denge açısından kritik bir role sahip olduğu gerçeğinden hareketle, ailenin korunması ve desteklenmesi için çok boyutlu yaklaşımların benimsenmesinin önemi vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Aile Yılı, Evlilik, Boşanma, Çocuk, Eğitim, Kadın İstihdamı, Doğurganlık, Yaşlanma.*

¹Doç. Dr., Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, E-posta: bcosan@bandirma.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8023-1129

²Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, E-posta: halim.bas@marmara.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4109-1696

Why 2025 is Year of the Family? An Assessment Between Realities and Expectations

Abstract

The aim of this study is to examine the changes in the family structure in Türkiye from economic, cultural and socio-demographic perspectives based on the “2025 Year of the Family” discourse. The study discusses the effects of factors such as industrialization, modernization and individualization on family structure. Social problems that may arise as a result of the decline in total fertility rate, the aging of the population, the increase in divorce rates, the decline in the crude marriage rate, the increase in the average age at first marriage and the increase in the number of single-parent households are evaluated. These issues are addressed through themes such as urbanization and education, the increasing economic and psychological costs of raising children, women's employment, celibacy, food security and infertility. It is emphasized that measures such as implementing flexible working models, expanding childcare services and ensuring the sustainability of financial support per child are necessary to increase the effectiveness of policies that support family structures. It is also stated that Türkiye's cultural and social realities should not be ignored when developing long-term social policies. In conclusion, it is underlined that the family plays a critical role in terms of social solidarity and balance. Therefore, it is of great importance to adopt multidimensional approaches to protect and support the family.

Keywords: *Year of the Family, Marriage, Divorce, Child, Education, Women Employment, Fertility, Aging.*

GİRİŞ

Aile, sosyo-ekonomik ve kültürel dönüşümlerden doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenebilmektedir. Türkiye'de aile yapısında gözlemlenen değişimler, yalnızca bireylerin yaşam pratiklerini değil, aynı zamanda uzun vadede ülkenin sosyo-demografik yapısını ve ekonomik kalkınma süreçlerini de şekillendirmektedir. Nitekim Türkiye'nin yaşadığı demografik dönüşüm, gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında çok daha hızlı gerçekleşmiştir. Bu bağlamda 2025 yılının “Aile Yılı” ilan edilmesi, aile kurumunun güçlendirilmesine yönelik politikaların hayata geçirilmesi için önemli bir eşik olarak değerlendirilmelidir.

Bu çalışma, Türkiye'de aile yapısındaki dönüşümleri ele alarak bu değişimlerin ekonomik, kültürel ve demografik boyutlarını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Sanayileşme, modernleşme ve bireyselleşme gibi faktörlerin etkisiyle aile yapısında yaşanan dönüşümler, toplam doğurganlık hızındaki azalma, boşanma oranlarının artışı ve yaşlanan nüfus gibi dinamiklerle kendini göstermektedir (Beyaz, 2024). Kadın istihdamı, kentleşme, eğitim, çocuğun ekonomik maliyeti gibi etkenler de bu dönüşümlerde belirleyici rol oynamaktadır. Tüm bu değişimler, ailenin işlevlerini sürdürebilmesi için yeni sosyal politikaların gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Bir kamu politikası olarak 2025 Aile Yılı kapsamında, ifade edilenler, doğurganlık oranlarının artırılmasından, esnek çalışma modelleri gibi kadınların iş ve aile hayatını uyumlaştırmayı ön plana alan önlemlere kadar geniş bir yelpazede güncel sosyal politikalar vaat etmektedir (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2025b, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2024). Ancak, bu politikaların kültürel ve sosyal gerçeklikler göz önünde bulundurularak çok boyutlu bir yaklaşımla ele alınması büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, “2025 Aile Yılı” söyleminin sadece bir temenni değil, kapsamlı ve sürdürülebilir sosyal politika adımlarını destekleyen bir girişim olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda çalışmada, Aile Yılı söyleminin gerekliliğini kanıtlayan verilerle mevcut durum ortaya konulmuş ve politikaların ötesinde görülmesi gereken anahtar sorunlar üzerinden eleştirel bir değerlendirme yapılmıştır.

Neden Aile Yılı? Kriz mi Fırsat mı?

Türkiye’de sosyal ve kültürel hayata dair birçok parametrenin dönüştüğü görülmektedir. Bu dönüşümün bir süredir devam etmesi, devlet nazarında da bu yönde bir aksiyon almayı gerekli hale getirmektedir. Nitekim 1989 tarihinde 393 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile Başbakanlığa bağlı Aile Araştırma Kurumu’nun, 2004 yılındaki 5256 sayılı Kanun ile beraber yine Başbakanlığa bağlı olarak Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğüne dönüştürüldüğü bilinmektedir. 2011 yılında ise Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Özürlüler İdaresi Başkanlığı ve Primsiz Ödemeler Genel Müdürlüğü’nün faaliyetleri, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı çatısı altında toplanmıştır. 2018 yılında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile birleştirilerek Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı oluşturulmuş, 2021 yılında yapılan değişiklikle beraber ise Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı adıyla çalışmalar devam etmiştir (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2025a). Bakanlık düzeyinde atılan adımlar, aileye dair ihtiyaç duyulan politikaların geliştirilmesi açısından devlet nazarında kurumsallaşmanın en üst düzeyi olarak nitelendirilebilir. Bu açıdan bakanlık düzeyinde aksiyon alınması, aile meselesinin kapsamlı, girift, çok yönlü değerlendirilmesinin gerekli hale geldiğinin kanıtıdır.

Ailenin temelde; (fonksiyonalist bakış açısıyla değerlendirildiğinde) üreme, sosyalleşme, koruma, dostluk ve manevi destek gibi bir dizi fonksiyonu bulunmaktadır. Bunun dışında ailelerin bağımlı üyelerinin bakımını üstlendiği, aile içi mali desteklerin sağlandığı sosyal refah fonksiyonu da bulunmaktadır. Ancak bir sosyal politika aktörü olarak ailenin günümüzde daha kırılgan daha savunmasız bir aktör haline geldiği Sanayi Devrimi’nden günümüze bilinen bir gerçektir. Tam da bu noktada ailelerin farklı refah devleti anlayışları doğrultusunda, toplumdaki diğer aktörlerle (Devlet, işletmeler, özel sektör, STK’lar vb.) rollerini paylaşmak zorunda kaldığı ifade edilebilir. Ailenin birtakım fonksiyonlarını devletle paylaşmak durumunda kalmasının arka planında sanayileşme, modernleşme, bireyselleşme, kadının çalışma hayatına katılımı gibi bir dizi husus bulunmaktadır (Coşan, 2018; Bayer, 2013). Bu bağlamda birkaç parametre üzerinden aileye dair yaşanan

değişimlerin güncel istatistikler ışığında açıklanması anlamlı olacaktır. Zira 2025 Aile Yılı politikasının arkasında yatan endişelerin başında; doğurganlık, evlilik, boşanma ve uzun vadede yaşanan nüfusla beraber ülke ekonomisini bu bağlamda doğrudan ya da dolaylı etkileyecek bir dizi sosyo-ekonomik sorun yatmaktadır. Türkiye'deki evlilik dinamiklerinde yaşanan dönüşümler değişen sosyokültürel yapıyla doğrudan bağlantılıdır ve azalan doğurganlıkla yakından ilişkilidir. Bu çerçevede, değişen aile ve hane yapıları, tek ebeveynli ailelerin yaygınlaşması, tek kişilik hanelerin artması, aile bağlarından yoksun konutların çoğalması, kaba evlenme hızının düşmesi, boşanma oranlarının artması gibi temel demografik belirleyicilerde önemli dönüşümler göze çarpmaktadır (Beyaz, 2024).

Evlenme ve Boşanma Dinamikleri: Hızlanan Dönüşüm

Bin nüfusa düşen evlenme sayısını ifade eden kaba evlenme hızı, 2001 yılında binde 8,35 seviyesindeyken 2025 yılında binde 6,45 seviyesine gerilemiştir. Bu bağlamda ortalama ilk evlenme yaşında da ciddi değişiklikler yaşanmıştır. 2001 yılında kadınlarda 22,7 olan ortalama ilk evlenme yaşı 2025 yılında 26'ya yükselmiş, erkeklerde 2001 yılında 26 olan ortalama ilk evlenme yaşı 2025 yılında 28,5'e kadar çıkmıştır (TÜİK, 2026). Buna istinaden en güçlü kanıt üniversite mezunu kadınların sayısındaki artıştır ve bu durum erkeğin eğitim düzeyinden bağımsız değildir. Bir anlamda üniversite eğitime sahip kadınlar için evlilik yaşını geciktirmede en önemli etken erkeğin eğitimidir (Acar, 2022). Ek olarak Keldal ve Kılıç (2023) evlenmemiş genç yetişkinler için anne babanın evlilik yaşı ile algıladıkları ebeveyn evlilik mutluluğunun da evlilik yaşı üzerinde etkisi olduğunu belirtmektedir. Bu çerçevede, eğitim ve aile durumu kritik rollere sahip olmaktadır. Diğer yandan kaba boşanma hızı ise bin nüfus başına düşen boşanma sayısını ifade etmektedir. 2001 yılında binde 1,41 olan kaba boşanma hızı 2025 yılında binde 2,26'ya kadar yükselmiştir. Boşanmaların %34'ünün evliliğin ilk 5 yılında sonlanması ise diğer bir kritik veri olarak karşımıza çıkmaktadır (TÜİK, 2026). Eurostat 2023 verileriyle kıyaslandığında Türkiye'de kaba evlenme hızının gelişmiş Avrupa ülkelerine kıyasla bir miktar daha yüksek olduğu ifade edilebilir. Nitekim bu oran Belçika'da binde 4, Çekya'da binde 4,4, Almanya'da binde 4,3, Fransa'da (2022) binde 3,6, İsveç'te binde 4,2, İsviçre'de (2022) binde 4,7 olarak

açıklanmıştır (Eurostat, 2025a). Ayrıca Eurostat verileriyle karşılaştırıldığında hem erkeklerde hem kadınlarda ortalama ilk evlilik yaşının en düşük olduğu ülkenin de Türkiye olduğu ifade edilebilir (Eurostat, 2025b). Kaba boşanma oranlarında ise durum biraz daha farklıdır. 2023 yılı verilerine bakıldığında birçok ülkenin kaba boşanma hızının daha düşük seviyelerde olduğu görülebilir. Örneğin; Belçika'da kaba boşanma hızı binde 1,7, Çekya'da binde 1,8, İspanya'da binde 1,6, İsviçre'de binde 1,8, İsveç'te binde 2, Polonya'da binde 1,6, Almanya'da (2021) binde 1,7 olarak açıklanmıştır (Eurostat, 2025c).

Doğurganlık Alarmı: Bu Gidiş Nereye?

Dünyanın birçok yerinde doğurganlık hızının azalışıyla alakalı benzer örüntülerin görüldüğü ifade edilebilir (DeCicca&Krashinsky, 2023; Rotella vd., 2021; De Silva&Tenreyro, 2020; Park, 2020; Avdeyeva, 2011). Ancak buradaki en temel problemin Türkiye'nin gelişmiş ülkelerin yaşadığı demografik dönüşüm sürecini çok daha hızlı tecrübe etmesidir. Söz gelimi İngiltere'de doğum oranlarının 6 çocuktan 3 çocuğa düşmesi 97 yılda, 3 çocuktan 1,5 çocuğa düşmesi ise 112 yılda gerçekleşmiştir. Türkiye'de ise 6 çocuktan 3 çocuğa düşmesi 27 yıl, 3 çocuktan 1,5 çocuğa düşmesi ise 32 yılda gerçekleşmiştir. Demografik geçiş teorisi olarak nitelendirilen bu teori, kalkınma ile modernleşmeye paralel olarak yüksek doğurganlık-yüksek ölüm oranlarından düşük doğurganlık-düşük ölüm sürecine giden aşamayı anlatmak için kullanılmaktadır. Ülkelerin farklı iç dinamiklerinden kaynaklı farklı zaman aralıklarında yaşanan bu değişim, Türkiye'de çok daha hızlı yaşanmıştır (Eryurt, 2024). Türkiye, teknolojik gelişmeler, sosyo-ekonomik parametreler ve doğurganlığı teşvik eden sosyo-ekonomik politikalar açısından değerlendirildiğinde gelişmekte olan ülkelerle kıyaslanabilir bir konumdadır. Demografik dönüşüm sürecinin ise gelişmiş ülke paterninde seyretmesi, toplam doğurganlık hızındaki dramatik düşüşün çifte dezavantaj olarak değerlendirilmesini gerektirmektedir. Uygulanan maddi politikaların yetersizliğine ek olarak yaşanan demografik dönüşümün çok hızlı gerçekleşmesi doğurganlığa dair uygulanan politikaların iyileştirilmesini/geliştirilmesini elzem hale getirmektedir (Coşan, 2022).

Türkiye'de azalan doğurganlık konusu son günlerde oldukça sık gündem olmaktadır. Doğurganlık konusu birçok konuyla ilişkili olması nedeniyle

önem arz etmektedir. Türkiye'nin doğurganlıkla alakalı endişeleri ise oldukça yerindedir. Bu anlamda toplam doğurganlık hızı üzerinden açıklanan verilerde yaşanan değişim oldukça dikkat çekicidir. Toplam doğurganlık hızı, bir kadının doğurgan olduğu dönem olan 15-49 yaş arasında ortalama doğurabileceği çocuk sayısıdır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında 5,6 olan toplam doğurganlık hızı, 1930'lu yıllarda 7,1'e kadar yükselmiş zaman içerisinde azalış trendine girerek 2000'li yılların başında 2,3 seviyesine kadar gerilemiştir (Eryurt, 2019). 2024 itibariyle ise ortalama çocuk sayısı 1,48 seviyesindedir. Hatta iller bazında bir değerlendirme yapıldığında 1,12 (Bartın), 1,15 (Ankara), 1,17 (İzmir), 1,20 (İstanbul) gibi çok daha düşük doğurganlık hızları görülmektedir. Doğurganlık, nüfusun yenilenme düzeyi seviyesi olan 2,1 çocuk sayısının altına düşmüştür. Bu bağlamda annenin ortalama yaşının da yükseldiği görülmektedir. 2021 yılında 26,7 olan annenin ortalama yaşı 2024 yılında 29,3'e yükselmiştir (TÜİK, 2025e).

Yaşlanan Nüfus: Endişeler ve Projeksiyonlar

Nüfusun yaşlanması, demografik açıdan yaşlı nüfusun toplam nüfus içerisindeki payı üzerinden ölçülmektedir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), belli oran aralıkları üzerinden nüfusun yapısıyla alakalı tanımlamalarda bulunmaktadır. Bu kapsamda 65+ nüfusun toplam nüfus içerisindeki payı %4'ten az ise o nüfusu “genç”, %4-7 arasında ise “erişkin”, %8-10 arasında “yaşlı”, %10'dan fazlaysa “çok yaşlı nüfus” olarak tanımlamaktadır. Bu çerçevede Türkiye'de yaşlanma hızının çok hızlı gerçekleştiği ifade edilebilir. Nitekim Fransa'da yaşlı nüfusun %7'den %14 oranına ulaşması 115 yıl, Almanya'da 45 yıl, İsveç'te 85 yıl, İngiltere'de 45 yıl, ABD'de 75 yıl sürmüştür. Türkiye'de ise bu orana ulaşılmasının tahmini olarak 27 yıl sürmesi öngörülmektedir. Sosyo-ekonomik ve sağlık alanında yaşanan gelişmelere bağlı olarak doğuştan yaşam beklentisinin artması, 65 yaşından sonra ortalama yaşam beklentisinin yükselmesi gibi iyileşmelerin son 70 yıllık süreçte oldukça iyileştiği görülmektedir. Bu iyileşmelerin 2100 projeksiyonuna kadar artarak devam edeceği de öngörülmektedir (Eryurt, 2023).

Doğurganlıkta yaşanan değişimin bir sonucu olarak yaşlı nüfusa dair verilerin paylaşılması da oldukça önemlidir. Türkiye'de 1950 yılında 65+ üstü nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranı %3,3 iken bu oran 2024 yılı itibariyle

%10,6'ya yükselmiştir. Nüfusun yaşlanmasıyla beraber ortanca yaş da doğal olarak yükselmektedir. 2024 yılında ortanca yaş 34,4 olarak açıklanmıştır (Erkeklerde 33,7, kadınlarda 35,2). Yaşlı nüfusun toplam nüfusun oranı içinde %10'a ulaşması nüfusun yaşlandığının bir alametidir. Bu açıdan Türkiye'de nüfusun yaş profilinin hızlı bir şekilde değiştiği ifade edilebilir. Yaşlı nüfus açısından dünyada 194 ülke arasında 75. sırada yer alan Türkiye, gün geçtikçe yaşlanmaya devam etmektedir. Bu durum yaşlılık ve sosyal politika ilişkisinin daha kapsamlı irdelenmesini gerekli hale getirmektedir. Nitekim yaşlı nüfusun yoksulluğu, işgücüne katılımı, sağlık sorunları ve hatta internet kullanımı gibi bir dizi meselenin önem seviyesi gün geçtikçe artmaktadır. Projeksiyon tahminlerinin gerçekleşmesi halinde (ana senaryo) 2100 yılında 65+ nüfusun toplam nüfus içerisindeki payının %33,6'ya çıkması beklenmektedir (TÜİK, 2025a).

2023 yılında Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarından hareketle nüfus projeksiyonlarında da güncellemeler yapılmıştır. Üç farklı senaryo üzerinden hazırlanan projeksiyonlara göre (TÜİK, 2024a):

- Ana senaryoda 2100 yılında nüfusun 77 milyonun altına düşmesi
- Düşük senaryoda 2100 yılında 55 milyonun altına düşmesi
- Doğurganlık tedbirlerinin etkili olduğu varsayımıyla hesaplanan yüksek senaryoda ise 2100 yılında 100,6 milyon olması beklenmektedir.

Ana senaryo üzerinden yapılan hesaplamalardan hareketle ortanca yaşın 2100 yılında 52,2 olacağı, 2075 yılında ise her üç kişiden birinin yaşlı olacağı tahmin edilmektedir. Bu durumun çalışma çağındaki nüfusu da etkileyeceği unutulmamalıdır. 2023 verilerine göre 15-64 yaş grubundaki nüfus %68,3 olarak açıklanmıştır. Ana senaryo tahmini üzerinden 2100 yılında çalışma çağındaki nüfus oranının %54,6'ya gerileyeceği öngörülmektedir. Bu çerçevede bağımlı nüfusun, çalışma çağı nüfusunun yarısından az olduğu dönem olarak nitelendirilen “demografik fırsat penceresi”nin de 2030'un ilk yarısında kapanacağı vurgusu dikkat çekicidir.

2025 Aile Yılı Ne Vaat Ediyor? Rüzgâr Tersine Dönebilir mi?

Devletler dönemsel olarak antinatalist ya da pronatalist politikaları hayata geçirebilmektedir. Türkiye'de de Cumhuriyet'in ilanından 1946 yılına kadar

pronatalist yani nüfusu artırmaya yönelik, doğumu teşvik eden politikaların uygulandığı ifade edilebilir. 1946-1960 döneminde de pronatalist politikalar devam etmiş ancak bu dönemde doğum oranlarının düşürülmesine yönelik tartışmaların başladığı görülmüştür. 1960-2013 döneminde ise genel olarak nüfusu azaltmaya yönelik politikaların vurgulandığı ifade edilebilir. Özellikle Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından hazırlanan Beş Yıllık Kalkınma Planlarında nüfusun; istihdamda, sosyal ve ekonomik politikalarda, sosyal güvenlik ve sosyal hizmetlerde oluşturacağı sorunlar üzerinden doğurganlığın azaltılmasına yönelik vurgular dönemsel olarak yapılmıştır. Neredeyse Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'na kadar dönem dönem her 5 yıllık periyotta farklı bağlamlarda nüfusun artışının oluşturacağı sorunlar üzerinden bir portre çizilmiştir. 2007-2013 döneminde (9. Kalkınma Planı) ise hızlı nüfus artışının ortaya çıkardığı sorunların devam etmediği vurgusu yer almıştır (T.C Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2013). 10. Kalkınma Planı'nda ilk defa yaşlı nüfusun oluşturacağı sorunlara vurgu yapılmış, yine benzer şekilde bu planda ilk defa doğurganlığın artırılması gerekliliği ifade edilmiştir. Ayrıca 11. Kalkınma Planı'nda (2019-2023), doğurganlık hızının artırılmasına dair hedefler belirtilmiş, ilk defa bu planda “Nüfus ve Yaşlanma” başlığının müstakil olarak konulduğu görülmüştür. Demografik fırsat penceresinden azami ölçüde yararlanılması gerekliliği 10. Kalkınma Planı'nda olduğu gibi 11. Kalkınma Planı'nda da ifade edilmiştir (Kayacan, 2022).

2024-2028 Dönemi'ni kapsayan 12. Kalkınma Planı'nda ise 2028 hedefi için nüfusun kendini yenilemesi için gerekli olan 2,1 çocuk seviyesine ulaşılması hedeflenmiştir. Türkiye'de doğurganlık hızının dünya ortalamasının altında seyrettiği vurgusu yapılmış, kalkınma hızının yavaşlamaması adına dinç ve dirençli toplum yapısının korunması gerekliliği ifade edilmiştir. Ayrıca ortalama yaşam süresinin uzamasına ek olarak doğurganlık hızının düşmesinin kurumsal bakım hizmetlerine olan ihtiyacın karşılanamaması problemini tetikleyeceği de vurgulanmıştır (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023).

Tüm bu açıklamalardan hareketle “Uygulanan politikalar başarıyı getirmiş midir/getirecek midir?” sorusu akıllara gelmektedir. Burada unutulmaması gereken temel meselelerden biri antinatalist ya da pronatalist politikalarda

uygulanan tedbirlerin ne ölçüde politika sonuçlarıyla uyumluluk gösterdiği. Zira Singapur ve Romanya'da uygulanan politikalardan sonuç alınmadığı ifade edilmektedir. Özellikle Singapur'un çalışan kadınlara ya da daha eğitimli kadınlara ayrımcı temelde verdiği desteklerin devlet-vatandaş ilişkisinde oluşturacağı zedelenmeler göz ardı edilmemelidir (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2013). Günümüzde de Türkiye'ye kıyasla daha cömert çocuk yardımı yapan ülkelere bakıldığında doğurganlık oranlarının nüfusun kendisini yenilemesi gereken seviyenin hala altında kaldığı görülecektir (Eurostat, 2025d). Literatürde de çocuk bakımıyla alakalı geliştirilen politikaların doğurganlığı artırdığı (Bergsvik vd. 2021; Hart vd., 2024), ancak nakit transferlerinin etkisinin geçici olduğu da ifade edilmektedir (Bergsvik vd. 2021). Bu sebeple politikalar hayata geçirilirken popülizmden kaçınılarak, insanın bizatihi kendisi değerli olduğu için bu politikaların hayata geçirildiği vurgusunun yapılması da bu açıdan önemlidir.

2025 yılında Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın "2025 Aile Yılı" politikaları üzerinden hem gençleri evlendirmeye özendirici hem de doğurganlığı teşvik edici politikaları hayata geçirdiği görülmektedir (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2024, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2025b). Bu bağlamda Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanı Mahinur Özdemir Göktaş açıklamalarında "...Amacımız, hem anneleri hem babaları evlilik süreçlerinde anne baba olduklarında desteklemek ve iş ile yaşam döngüsü arasında bir tercih yapmak zorunda bırakmadan onlara her türlü desteği sağlamak. Küresel ölçekte kullanılan esnek çalışma modellerini hayata geçirmek çok kıymetli." ifadelerini kullanmıştır (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2025b).

Şüphesiz birçok politika önerisi geliştirmek kâğıt üstünde oldukça kolay gözükmektedir. Ancak uygulamada çoğu zaman çok daha fazla parametre devreye girdiği için önerilerin hayata geçirilmesi zaman alabilmektedir. 2025 Aile Yılı ile birlikte uygulanmaya başlanmış/başlanacak politikaların sonuçlarını görmek için bir müddet zamana ihtiyaç vardır.

Politika Riskleri: Tersine Dön(e)meyen Rüzgâr

Ülkelerin doğurganlığı artırmaya dair uyguladıkları politikaların bir kısmının kısmen ya da geçici sürelerle karşılık bulduğu ifade edilmiştir. Şüphesiz bu gerçeklik, politikaların hayata geçirilmemesi için bir gerekçe

olmamalıdır. Sosyal devlet olmanın bir gereği olarak ihtiyaç halinde devletin müdahalesi gereklidir. Ancak bazı noktalarda müdahale yapılırsa dahi mevcut durumu tersine çevirmek zor olabilmektedir. Çalışmanın bu kısmında değişimi zorlaştıran temel dinamikler ortaya konulacaktır.

Kalkınma Paradoksu: Kent-Eğitim-Yüksek Gelir ve Düşen Doğurganlık

Toplumların eğitim düzeyi ve gelir seviyesi yükseldikçe doğurganlık hızı düşmektedir. Ayrıca kentleşmenin artması da doğurganlığa negatif etki eden faktörlerden biridir. Bu çerçevede gelişen toplumlar açısından düşük doğurganlık kaçınılmaz olabilmektedir. Yüksek gelirli ailelerin büyük çoğunluğunun çok çocuk ya da “çocuk” sahibi olmak istemesinde teşvik politikalarının karşılık bulmasını beklemek çok anlamlı olmayacaktır. Diğer bir ifadeyle çocuk yapmama motivasyonunun altında yatan neden yoksulluktan ziyade refahın fazla olmasıysa burada ilave politikaların anlamlı sonuçlar vermesini beklememek gerekir (T.C Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2013). Keskin ve Çavlin (2023) doğurganlık eğiliminin azaldığı dönemde en önemli toplumsal dönüşümlerin kentleşme ve kadınların eğitim düzeyindeki belirgin artış olduğunu ifade etmektedir. Öyle ki, bu artışlar nüfusun kültürel yapısını dönüştürerek, kadınların kamusal alandaki görünürlüğünü ve kadınlar arası iletişimin gelişimini olumlu etkilemiştir. Kadınların doğurganlık davranışı iki normlu hale gelmiş ve bu doğurganlık davranışına sahip olan kadınların sayısı giderek artmıştır. Bu durumun arka planında, şehirde büyümenin etkisi olsa da daha belirleyici etkenin eğitim olduğu düşünülmektedir. Örneğin Muhtemel Eğitim Süresi İstatistiklerine göre, 2023 yılında eğitimde kalınan süre, erkeklerde 17,6 yıl iken kadınlarda 18,4 yıldır. Bu süreler istatistiklere göre son beş yıldır kadınlar lehine giderek artmaktadır. (TÜİK, 2024b). Buna karşın üç çocuk davranışının kırsalda yaşayan eğitilmiş kadınlar arasında daha yaygın olduğu gözlemlenmiştir. Bununla birlikte yoğun kentleşmenin bakım olanaklarını sınırladığı ve doğurganlık hızını düşüren önemli bir etken olduğu ifade edilebilir (Yavuz, 2023; Hashimoto ve Naito, 2024). Dolayısıyla kentsel alan kaynaklı bir sarmalın varlığı dikkat çekicidir. Bu bağlamda bu sarmalın getirebileceği kültürel dönüşüm ve çocuğun maliyeti meselesinin de konuşulması gerekmektedir.

Çocuk: Bir 'Ayak Bağı' Olarak Algılanan Maliyet

Gelişmiş ülkelerde, çocuk yapma/ma eğiliminin arkasında yatan en temel dinamiklerden biri de çocuğun alternatif maliyetidir. Çocuğa ayrılan kaynakların maliyetinde yaşanan artış, bireylerinse kişisel olarak daha fazla tüketebilme arzuları, çocuk yapmama ya da daha az çocuk yapma gerçekliğinin en temel nedenidir. Özellikle modern zamanda tüketememenin önündeki en temel sorunlardan biri “zaman” sorunudur. Kültürel atmosferin değişiminde etkili olan; bireysellik, değişen normlar, kendini gerçekleştirme arzusu, geleneksel aile yapısının değişmesi gibi Batı'ya özgün değerler ve yaşam tarzında meydana gelen dönüşümler nedeniyle, teşviklere rağmen daha çok çocuk sahibi olma niyeti değişmemektedir (T.C Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2013). Bu bağlamda bir değerlendirme yapıldığında birçok yeni evli çift tercihen çocuksuz bir yaşamı önceleyebilmektedir. Çocuğun maddi-manevi maliyeti değerlendirildiğinde, kendini gerçekleştirmek isteyen birey için çocuk bir “ayak bağı” olarak görülebilmektedir. Bu manada çocuk bakımıyla meşgul olunacak zaman dilimi feda edilecek, ertelenmiş bir hayat olarak algılanabilmektedir. Zira Aile Yapısı Araştırması 2021'in sonuçlarına göre, çocuk bakımının %94,4 oranında kadın tarafından üstlenildiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, maddi olduğu kadar manevi olarak duygusal sağlık gerektiren bir süreçtir ve bakım yükü paylaşılmadığında doğurganlık davranışlarını olumsuz etkileyebilmektedir. Örneğin, doğurganlık oranının en yüksek olduğu Şanlıurfa'da yapılan çalışmada, çocuk sayısını artıran en yaygın faktörler arasında geniş ailede çocuk bakımının daha kolay olduğu görüşü dikkat çekmektedir (Koruk vd., 2023). Dolayısıyla söz konusu dönüşümün maddi teşviklerle tersine çevrilmesi tek başına yeterli görünmemektedir. Örneğin Avustralya'da 2004 yılında uygulamaya konulan “Bebek Bonusu” politikasının doğurganlık niyetini belirli bir dönem güçlendirdiği ancak artışın düşük gelirli ailelerde belirgin olmak üzere sınırlı kaldığı belirtilmektedir (Drago vd., 2011). Bu nedenle yaşanan dönüşüm kültürel kodlara sirayet ettiği için maddi imkanlarla bu alanda iyileşme sağlamak toplumun her kesimi için yeterli ve geçerli bir gerekçe olmayabilir.

Bahsedilen hususların temelinde zihni bir dönüşüm yatmaktadır. Bu anlamda rüzgârın tersine dönmesini beklemek oldukça zordur. Ancak doğurganlık oranlarında bir miktar iyileşmenin yaşanabilmesi için çalışma

süreleri, esnek çalışma modelleri, hukuki izinlerde iyileştirmeler, işe dönüş garantili istihdam modelleri, kreş uygulamaları gibi zaman maliyetinin devletle paylaşılacağı politikalara daha fazla önem vermek anlamlı olabilir (Eryurt, 2024).

Küresel Ekonomik Belirsizlik: “Bu Dünyaya Çocuk mu Getirilir?”

Ekonomik belirsizlik ve istihdamın güvencesizliği gibi konular doğurganlık üzerinde oldukça belirleyici olabilmektedir. Avrupa'daki araştırma bulguları üzerinden yapılan bir çalışmada istihdamdaki istikrarsızlığın doğurganlık üzerindeki negatif etkisinin olduğu ifade edilmektedir. Kadınların belirli süreli iş sözleşmeleri ile çalışmalarını çocuk sahibi olma ihtimalini düşüren en önemli faktörlerin başında gelmektedir (Alderotti vd., 2021). Hakeza Dünya Belirsizlik İndeksi yardımıyla Türkiye'nin de aralarında bulunduğu ve 126 ülkenin dahil edildiği ekonomik belirsizlik ve doğurganlık tercihleri araştırmasında, GSYİH ve insani sermayenin doğurganlıkla pozitif yönlü bir ilişkiye sahip olduğu, buna karşılık belirsizlik şoklarının doğurganlık oranlarını azalttığı sonucu bu durumu kanıtlamaktadır (Gözcü vd., 2019). Söz konusu şoklar ekonomik krizlerin yanında Covid-19 gibi küresel sağlık krizlerinin meydana getirdiği belirsizlikleri de dikkate almayı gerektirmektedir (Tan vd. 2022). Kişilerin algılarında oluşan belirsizlik, eğitim düzeyi ve faaliyette bulunulan işgücü alanlarına göre farklılaşabilmekte çocuk sahibi olmayı erteleme davranışını güçlendirmektedir (Hellstrand vd., 2024). Makro boyutta yaşanan hızlı çöküşlerin belirsizlik ortamı oluşturması kişilerin doğurganlık kararına etki edebilmektedir. Burada ebeveynlerin temel argümanı sadece bugün değil gelecekte de çocuklarını destekleyebilecekleri çocuklara sahip olmak istemeleridir. Bu bağlamda iş güvencesizliği, yüksek işsizlik oranları vb. nedenler hanehalkının gelecekteki ekonomik konumları ile alakalı endişelerin oluşmasına neden olabilmekte bu durum da çocuk sahibi olmayı etkileyebilmektedir. Ebeveynlerin çocuk sahibi olma tutumunu etkileyen kültürel dinamikler de göz önünde bulundurulduğunda kendine “hak”lı bir zemin bulduğu ifade edilebilir. Türkiye’de de 1990-2017 yılları arasındaki verilerden yola çıkılarak yapılan bir çalışmada kadınların işgücüne katılımının artması ve ekonomik belirsizliğin uzun dönemde doğurganlığı negatif etkilediği ifade edilmektedir (İğdeli, 2019).

Annelik ve Görünmeyen Emek: Müstakil Politikalara İhtiyaç Var mı?

İstihdam edilebilirlik, ülkenin ekonomik, sosyal, kültürel refahının gelişmesi açısından oldukça önemli bir parametredir. Ancak Türkiye'nin içerisinde bulunduğu mevcut dinamikleri ihmal etmeden sürekli istihdamın artırılması ekseninden bir okuma yapmanın handikaplı tarafları mevcuttur. Türkiye'de kadınların işgücüne katılım oranı gelişmiş ülkelerin gerisindedir (Worldbank, 2025). Ancak bu meseleyi doğrudan sayısal veriler üzerinden tartışmaya açmanın çok anlamlı bir tarafı bulunmamaktadır. Nitekim Türkiye birçok gelişmiş ülkeden nüfusça kalabalıktır (Worldometer, 2025). Ayrıca 2024 yılı verilerine göre 15-49 yaş arasındaki yaklaşık 3,5 milyon kadının “ev işleri nedeniyle” işgücüne dahil olmadığı bilinmektedir (TÜİK, 2025b). Bu anlamda başlı başına bu nüfus miktarı bile birçok ülkenin nüfusundan fazladır.

Doğurganlıkla ilgili teşvikleri göz önünde bulundururken çok boyutlu değerlendirme yapmak elzemdir. Kadına bizzatı insan olduğu için kıymet vermek, bu kıymetin derecesini, kalitesini, niteliğini istihdam üzerinden belirlemek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Doğurganlığı artırmak için bir teşvik mekanizması geliştirilecekse kadınların istihdamda ya da işgücüne dahil olmadığı senaryodan yola çıkılarak politikaların hayata geçirilmesi gerekir. Bir başka ifadeyle, ebeveynlerin çalışma durumunu gözetmeden tüm aileleri kapsayan ve kadın odaklı, aile yapılarına uygun ve sürekli destek içeren bir yaklaşımın önemli olacağı aşikârdır (Thévenon, 2016).

12. Kalkınma Planı'nda “Kadın istihdamını artırmaya yönelik kurumsal bakım olanaklarının ekonomik ve fiziki erişilebilirliği artırılacaktır.” ve “İş ve aile yaşamının uyumlaştırılması, kadın istihdamının artırılması ve dinamik nüfus yapısının korunması için kamu kurum ve kuruluşları ile özel sektör iş birliği içinde çalışma saatleri, alternatif çalışma yöntemlerini de kapsayacak ikincil mevzuat çalışmaları yapılacaktır.” ifadesi yer almaktadır (On İkinci Kalkınma Planı, 2023). Şüphesiz kadının çalışma hayatında var olması ile beraber, yaşadığı sorunlar çokça literatürde tartışılmaktadır. Geliştirilmeye çalışılan politikaların da devamlı bu ekseninde geliştirilmesi yönünde gayretlerin olduğu görülmektedir. Ancak işgücüne dahil olmayan, ev ve bakım işleriyle meşgul olan doğurgan sayılan nüfus aralığında (15-49 yaş) 3,5 milyon büyüklüğünde bir nüfusun varlığı ihmal edilmemelidir. Bu çerçeveden

bakınca politika geliştirmeyi sadece iş-yaşam dengesi üzerinden kurgulamak, çalış(a)mayan, çalışmak istemeyen kadınların göz ardı edilmesine neden olabilmektedir. Bu bağlamda söylem olarak kadına dair politikaları sadece istihdam üzerinden var etmek yanlış bir yaklaşımdır. Kadınların çalışırken iş ve aile dengesi kurmaları ne kadar zor ve kıymetliyse, hiç çalışmayan ve tüm mesaisini evde geçiren kadınların da görünmeyen emekleri kıymetlidir. Çalışmayan, çalışmak istemeyen kadınlar özelinde de doğurganlığı teşvik edici ayrı müstakil politikalar geliştirilebilir³.

“Tetiklenmiş Merhamet Sapması”: Doğal Akış mı Zorlama Bir Değişim mi?

Evcil hayvanlar çocuklu ailelerde ailenin tamamlayıcısı olarak değerlendirilebilmektedir. Düşük doğurganlığa sahip toplumlarda evcil hayvanların çocukların yerini alabileceği düşüncesi gün geçtikçe daha sık ifade edilmektedir. Ancak aile yapısındaki diğer demografik dönüşümler de değerlendirildiğinde, evcil hayvanlar sadece çocukların ikamesi olmakla kalmayıp aynı zamanda eşi ve kardeşi olmayanlar için sosyal ve duygusal destek de sağlayabilmektedir (Lawton, 2025).

Birçok ülkenin doğurganlık sorunuyla karşı karşıya olduğu bilinmektedir. Ancak doğurganlık oranları düşerken bireyler daha çok evcil hayvan sahiplenme eğiliminde olabilmektedir. Bu durum evcil hayvan sahiplenmenin doğurganlıkla bir ilişkisi olup olmadığını sorgulatmaktadır. Örneğin Çin'de toplam doğurganlık düştükçe evcil hayvanların sayısı artmaya başlamıştır. 2019 yılında 61,2 milyon Çinli toplamda 99,15 milyon evcil hayvan (kedi/köpek) beslemiş bu sayı, 2018 verilerine kıyasla %8,4'lük bir artış göstermiştir. Çin'de yapılan çalışmada genel olarak evcil hayvanlara olan güçlü bağlılık ile düşük doğurganlık arasında ilişki bulunamasa da öznel sosyo-ekonomik statüsü yüksek bireylerde evcil hayvana güçlü bağlılık ile daha düşük çocuk sahibi olma isteği arasında bir ilişki tespit edilmiştir (Guo vd., 2021). Literatürde bu konuyla alakalı sınırlı düzeyde araştırma olsa da değişen aile yapısı bağlamında bu konuya da temas edilmesi oldukça önemlidir. Bu bağlamda Merter (2023), konuyu farklı bir bakış açısıyla değerlendirmektedir.

³ Çalışmayan kadınlara doğrudan maddi teşvik sağlamanın ekonomik bağımlılık, yoksulluk, boşanma sonrası güvencesizlik gibi riskleri barındıracağı da unutulmamalıdır.

Ailenin küresel düzeyde ifsat edildiğini ve bu ifsadın da çok yönlü, farklı kanallardan gerçekleştirildiğini, insanın en önemli duygularından biri olan merhamet ve şefkat üzerinden hedef saptırıldığını belirtmektedir. Normal koşullarda çocuklara karşı gelişmesi gereken; sevgi, merhamet, muhabbet ve şefkat duygularının tetiklenmiş merhamet sapması (triggered compassion deviation) ile manipüle edildiğini savunmaktadır. Bu çerçevede aile kurmak, evlenmek ve çocuk sahibi olmanın gençleri ilgilendirmediğini, hayvanlarla kurulan ilişkilerle daha az sorumluluk alarak kişinin kendini kandırdığını belirtmektedir. Merter, bu durumun bir sosyal mühendislik ürünü olduğunu ifade etmekte ve bu durumun uzun vadeli sonuçlarından birinin de doğurganlığı azaltmak olduğunu vurgulamaktadır.

Bireysel Yaşamlar: Evlilikten Kaçınma ve Yalnızlaşma

Kişiler evlenip evlenmemek konusunda özgürdür. Bireylerin evlilik kararı alması noktasında baskıcı bir tutum izlemenin de anlamlı bir tarafı yoktur. Nitekim gençlerin birçoğu evlilik tercihini kendileri almaktadır. 2021 yılı Türkiye Aile Yapısı Araştırması sonuçlarına göre evliliklerin %46,1'i görücü usulü ve kendi rızasıyla, %34,9'u kendi kararı ve aynı zamanda ailesinin rızasıyla, %10,7'si görücü usulü ancak kişinin kendi görüşü sorulmadan ailesinin kararıyla, %5,3'ü kaçma/kaçırılma şeklinde, %2,7'si ise kendi kararı ancak ailenin rızasının dışında gerçekleşmiştir. Yine aynı araştırmada evli olmayan fertler arasında 3 yıl içerisinde evlenmeyi düşünmeyenlerin ya da kararsızların oranı %80,1'dir. Genel olarak evlenmeyi düşünmeme ya da kararsız olma nedenlerine bakıldığında öne çıkan unsurlar; maddi kazancım yeterli değil %11,9, iş garantim yok, %6,6, aileme destek olmak zorundayım %5,5, eğitim hayatıma öncelik veriyorum %29,5, kariyerime öncelik veriyorum %6, yaşımın küçük olduğunu düşünüyorum %6,7, evlenmek için uygun biriyle karşılaşmadım %10,2, sağlıklı bir evlilik yürüteceğimi düşünmüyorum %7,1, sağlık sorunlarım var diyenler %7,6 düzeyinde olmuştur (TÜİK, 2022).

Evlilik sosyal, ekonomik, kültürel, dini, psikolojik açıdan tavsiye edilen bir gerçekliktir. Ancak günümüzde alternatif yaşam biçimlerinin cazibesi evliliğin önündeki basamakların, olduğundan daha problemliliğe gözükmeye neden olabilmektedir. Bireylerin birbirlerine olan tahammül seviyelerinin azaldığı, hayatın anlamının hedonizmin üzerine kurulduğu (Şengül vd.,

2021), hak ve sorumluluk dengesinde toplumun fertlerinin büyük oranda “hak” penceresi üzerinden hayatı okuduğu ve anlamlandırıldığı, nasihata tahammülün kalmadığı, manevi değerlerin altının aşındırıldığı bir ortamda aile ve evliliği teşvik edici söylemlerin kabul görmesi de zorlaşabilmektedir. Zira toplumdaki bakış açısı ve damgalama yönündeki eğilimler de evliliğin özendiriciliğini olumsuz etkilemekte ve bozulmaya sebebiyet vermektedir. Özellikle boşanmış kişilerin deneyimleri üzerinden yapılan damgalamalar “iyi huylu, dürüst, kendine yeten, ailesine bakan, namuslu, ev hanımı, güçlü, sabırlı” gibi yapıcı kavramların “ahlaksız, güvenilmez, beceriksiz, namussuz, boşanmada kadın suçludur, sabırsız” gibi kavramlarla dejenere edilerek evlilik niyetini zedelediği ifade edilebilir (Uru ve Dirimeşe, 2023). Buna ek olarak, hiç evlenmemek bir tercih olmanın ötesinde aynı zamanda sorumluluk temelli bir zorunluluk olabilmektedir. Türkiye’de yaşlanma olgusunun giderek artışı evde bakım yükünden kaynaklı evlilik ve aile kurmanın önünde giderek önemli bir engele dönüşebileceği de hesaba katılmalıdır (Çakır ve Yaman, 2022). 2020 yılında hiç evlenmeyenlerin sayısı yaklaşık 17,7 milyonken, 2024 yılında bu sayı 19,5 milyon civarındadır (TÜİK, 2025c). Benzer şekilde 2020 yılında tek kişilik hanehalkı yaklaşık 4,4 milyonken, 2024 yılında tek kişilik hanehalkı sayısı 5,3 milyonu aşmıştır (TÜİK, 2025d). Bu istatistikler gün geçtikçe artan yalnız yaşayan nüfus hakkında önemli ipuçları sunmaktadır.

Son olarak yalnız yaşamak iki yönlü değerlendirilmesi gereken bir meseledir. İlk olarak yaşlanan nüfusun artmasıyla beraber yaşlı çiftlerden birinin hayatını kaybetmesiyle ortaya çıkabilecek olan yaşlı yalnızlığıdır ki bu konuda sosyal politikalar açısından somut adımlar atılabilmektedir. Diğer yandan tercihen bekar kalan ve yaşlı nüfusa dahil olmayan kesimin yalnızlığıdır. Bu alana doğrudan müdahale etmek oldukça zordur. Yaş ilerledikçe daha seçici olan ve alternatif yaşam biçiminin sunduğu esnek fırsatlardan faydalanabilen “rasyonel” insan evliliği öteleyecek “hak”lı gerekçeler sunabilmektedir.

Sosyal Politikalarda Unutulanlar: Gıda Güvenliği ve İnfertilite

Sağlık durumu, kişinin doğurganlığına etki eden unsurların başında gelmektedir. Fiziksel sağlık ve mental sağlık problemleri infertiliteye (kısırlık) sebep olabileceği gibi nedeni bilinmeyen kısırlıklar da olabilmektedir. Örneğin pandemi döneminde yaşanan mental problemler kadınların doğurganlık

kararlarını etkilemiştir (Silverio-Murillo, 2021). Ayrıca biyolojik ve toplumsal konular da üreme sağlığında diğer bir ifadeyle doğurganlık düşüşünde etkili olmaktadır (Skakkebak vd., 2022). Diğer yandan endokrin bozucu kimyasalların da erkek üreme sağlığı üzerinde negatif etkileri olabilmektedir (Martínez vd., 2023).

Küresel düzeyde bir sağlık sorunu olarak görülen infertilite dünyada çiftleri %9-%30 arasında etkilemektedir. DSÖ'ye göre infertil çiftlerin sayısının 60-80 milyon arasında olduğu tahmin edilmektedir. İnfertilitenin birçok nedeni olabilmektedir. Kabaca erkekten kaynaklanan nedenler, kadından kaynaklanan nedenler, açıklanamayan nedenler şeklinde bir ayrıma gidilebilir. Bunun dışında fiziksel, ekonomik, psikososyal ve çevresel etmenler de fertiliyeti olumsuz etkilemektedir. Sigara, alkol, yetersiz beslenme, çevresel etmenlerden kaynaklı civa, arsenik, radyasyon, toksik maddeler, cinsel yolla bulaşan hastalıklar, antidepresan kullanımı da infertiliteye neden olabilmektedir (Özdemir ve Kaplan, 2021). Bu bağlamda Türkiye'de son zamanlarda gündem olan pestisit ve böcek öldürücülerin infertilite üzerindeki etkisini de vurgulamak gerekmektedir. Dünyada küresel pestisit kullanımı 1950'den günümüze 50 kat atmıştır. Pestisit, içindeki aktif maddelerden kaynaklı toksik içeriklidir ve parçalanan ürünler pestisitten daha toksik ve kalıcı olabilmektedir. Çevreye yayılan bu pestisitler kısırlık, kanser anormal damar oluşumu, DNA mutasyonu gibi sorunlara neden olmaktadır. Ayrıca üreme problemleri ve hormon dengesizliklerinin yanı sıra, nörodavranışsal sorunlara da sebep olabilmektedir (Albayrak, 2024). Bu bağlamda Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı dışında da konuyla ilgili bakanlıkların denetimleri, kontrolleri, farkındalık çalışmaları artırılmalıdır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada, Türkiye'nin hızlı demografik dönüşüm sürecinin, gelişmiş ülkelerdeki yavaş değişimden farklı olarak kısa sürede gerçekleştiği ortaya konulmuştur. Özellikle doğurganlık hızındaki dramatik düşüş, nüfusun yaşlanması ve evlilik oranlarındaki gerileme, Türkiye'nin önümüzdeki yıllarda karşı karşıya kalacağı sosyo-ekonomik sorunların habercisidir. Veriler,

Türkiye'nin gelişmekte olan ülkelerle kıyaslanabilir bir konumda olmasına rağmen, gelişmiş ülke paterninde bir demografik değişim süreci yaşadığını göstermektedir. Bu durum, hem ekonomik büyüme hem de sosyal refah açısından kritik bir tehdit oluşturmaktadır. Aile yapısındaki değişimlerin, yalnızca bireylerin yaşam pratiklerini değil, aynı zamanda ülkenin uzun vadeli kalkınma süreçlerini de etkilediği ifade edilebilir. Özellikle kadın istihdamının artışı, kentleşme ve eğitim gibi faktörlerin aile yapısını dönüştürdüğü, bununla birlikte ailelerin sosyal refah fonksiyonlarının zayıfladığı görülmektedir. Türkiye'deki evlilik ve boşanma istatistikleri, toplumun geleneksel aile yapısından uzaklaşarak daha bireysel yaşam tarzlarına yöneldiğini göstermektedir.

Türkiye'nin aile yapısındaki dönüşüm süreci, sosyal politikaların gözden geçirilmesini ve güncellenmesini zorunlu kılmaktadır. Ailenin işlevlerini sürdürebilmesi ve sosyal dayanışmanın korunabilmesi için esnek çalışma modelleri, kreş hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve çocuk başına verilen maddi desteklerin artırılması gibi önlemlerin alınması orta ve uzun vadede istenilen neticelere ulaşılmasına katkı sağlayabilir.

Mevcut demografik eğilimler ve sosyal yapı göz önünde bulundurularak, aileyi destekleyen politikaların daha kapsamlı ve sürdürülebilir olması gerekmektedir. Esnek çalışma modellerinin yaygınlaştırılması, kadınların hem iş gücünde hem de aile yaşamında daha etkin rol alabilmesini sağlayacaktır. Kreş hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve çocuk başına verilen maddi desteklerin artırılması, çocuk sahibi olmayı teşvik edici bir etki oluşturabilir. Ayrıca, aile yapısına yönelik sosyal politikaların geliştirilmesinde, Türkiye'nin kültürel ve sosyal gerçekliklerinin dikkate alınması, politikaların etkinliğini artıracaktır. Özellikle ev işleriyle meşgul olan kadınların da hesaba katılması bu anlamda önem arz etmektedir. Uzun vadeli çözümler üretmek adına, eğitim ve bilinçlendirme kampanyaları ile toplumun aile yapısına bakış açısının olumlu yönde değiştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu öneriler, Türkiye'nin demografik geçiş sürecini yönetebilmesi ve sosyal refahı sürdürülebilir kılabilmesi açısından kritik öneme sahiptir. Son olarak diğer olası endişeler ve sorun alanlarıyla birlikte bütüncül bir değerlendirme yapıldığında ise arzu edilen hedeflerin, öngörülen zamanda ve düzeyde

gerçekleşme olasılığı düşündürücüdür. Asıl önemli olan ise zihinsel ve kültürel dönüşümde köklü bir değişimin yaşanmasının gerekliliğidir. Zira bu dönüşüm yaşanmadan politikalardan tek başına karşılık beklemenin anlamsız olacağı unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Acar, T. (2022). The role of educational attainment and educational pairings in women's marriage behavior in Turkey. In *Women's Studies International Forum*, 93, 1-12. <https://doi.org/10.1016/j.wsif.2022.102616>
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2024). *Evlenecek Gençlerin Desteklenmesi Projesi*. <https://www.aile.gov.tr/duyurular/evlenecek-genclerin-desteklenmesi-projesi/>
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2025a). *Tarihçe*. <https://www.aile.gov.tr/bakanlik/hakkinda/tarihce/>
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2025b). *Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanımız Göktaş, TRT Haber yayında soruları yanıtladı*. <https://www.aile.gov.tr/haberler/aile-ve-sosyal-hizmetler-bakanimiz-goktas-trt-haber-yayinda-sorulari-yanitladi/>
- Albayrak, A. (2024). Tarım çalışanlarında tarım ilaçlarına maruziyetin sağlık üzerindeki etkileri: Bir epidemiyolojik analiz. *Sentez Akademik Araştırmalar Dergisi*, (1), 32-45. <https://doi.org/10.61749/JOSSAR-4.32-45>
- Alderotti, G., Vignoli, D., Baccini, M., & Matysiak, A. (2021). Employment instability and fertility in Europe: A meta-analysis. *Demography*, 58(3), 871-900. <https://doi.org/10.1215/00703370-9164737>
- Avdeyeva, O. A. (2011). Policy experiment in Russia: Cash-for-babies and fertility change. *Social politics*, 18(3), 361-386. <https://doi.org/10.1093/sp/jxr013>
- Bayer, A. (2013). Değişen toplumsal yapıda aile. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(8), 101-129. <https://izlik.org/JA56ZW57BL>
- Bergsvik, J., Fauske, A., & Hart, R. K. (2021). Can policies stall the fertility fall? A systematic review of the (quasi-) experimental literature. *Population and Development Review*, 47(4), 913-964. <https://doi.org/10.1111/padr.12431>
- Beyaz, C. (2024). Yüzüncü yılında Türkiye demografisi. *HUMANITAS-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(Cumhuriyet'in 100. Yılı Özel Sayısı), 57-85. <https://doi.org/10.20304/humanitas.1386262>
- Coşan, B. (2018). Dünyada ve Türkiye'de sosyo-ekonomik bir problem olarak tek ebeveynli aile olgusunun çok boyutlu değerlendirilmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 18(41), 259-294. <https://doi.org/10.21560/spcd.vi.453720>
- Coşan, B. (2022). Türkiye'de Doğurganlığın Değişimi: Sosyal Politika Açısından Riskler Ve Fırsatlar. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 22(56), 597-617. <https://doi.org/10.21560/spcd.vi.963155>
- Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2023). *Onikinci Kalkınma Planı (2024-2028)*. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/12/On-ikinci-Kalkinma-Planı_2024-2028_11122023.pdf
- Çakır, G., ve Yaman, Ö. M. (2022). Yaşlılara Evde Bakım Vermenin Bakım Veren Aileler Üzerindeki Etkilerinin Aile Kuramları Temelinde Değerlendirilmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 33(2), 577-604. <https://doi.org/10.33417/tsh.960879>

- De Silva, T., and Tenreyro, S. (2020). The fall in global fertility: A quantitative model. *American Economic Journal: Macroeconomics*, 12(3), 77-109. <https://doi.org/10.1257/mac.20180296>
- DeCicca, P., and Krashinsky, H. (2023). The effect of education on overall fertility. *Journal of Population Economics*, 36(1), 471-503. <https://doi.org/10.1007/s00148-022-00897-y>
- Eryurt, M. A. (2019). Türkiye’de Temel Doğurganlık Davranışları: Düzey, Belirleyiciler, Politikalar, *Türkiye Aile Yapısı İleri İstatistik Analizi*, 2018. Ankara: T.C Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Eryurt, M. A. (2023). Yaşlanma ve Demografi. K. Canatan, & M. Küçük (Ed.), *Yaşlanma Sosyolojisi* içinde, İstanbul: DBY Yayınları.
- Eryurt, M. A. (2024). Doğum Oranları Neden Azalıyor, Ne Yapmalı?. *İktisat ve Toplum*, 166, 35-44.
- Eurostat. (2025a). *Crude marriage rate, selected years, 1964-2023*. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Marriage_and_divorce_statistics
- Eurostat. (2025b). *Mean age at first marriage by sex*. <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00014/default/table?lang=en>
- Eurostat. (2025c). *Crude divorce rate*. <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/TPS00216/default/table?lang=en>
- Eurostat. (2025d). *Total Fertility Rate*. <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00199/default/table?lang=en>
- Gözüör, G., Bilgin, M. H. ve Rangazas, P. (2019). Economic Uncertainty and Fertility. *GLO Discussion Paper*, No. 360, Global Labor Organization (GLO), Essen. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/199088/1/GLO-DP-0360.pdf>
- Guo, Z., Ren, X., Zhao, J., Jiao, L., & Xu, Y. (2021). Can pets replace children? The interaction effect of pet attachment and subjective socioeconomic status on fertility intention. *International journal of environmental research and public health*, 18(16), 8610. <https://doi.org/10.3390/ijerph18168610>
- Hart, R. K., Bergsvik, J., Fauske, A., & Kim, W. (2024). Causal analysis of policy effects on fertility. Zimmermann, K.F. (Eds.), *Handbook of Labor, Human Resources and Population Economics* (s. 1-25). Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-57365-6_451-1
- Hashimoto, H., and Naito, T. (2024). Regional differences in childcare environment, urbanization, and fertility decline. *Letters in Spatial and Resource Sciences*, 17(1), 8. <https://doi.org/10.1007/s12076-024-00369-9>
- Hellstrand, J., Nisén, J., & Myrskylä, M. (2024). Educational field, economic uncertainty, and fertility decline in Finland in 2010–2019. *European Sociological Review*, 40, 754-771. <https://doi.org/10.1093/esr/jcae001>

- İğdeli, A. (2019). Ekonomik belirsizlik ve doğurganlık hızı arasındaki ilişki: Türkiye için ARDL analizi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 359-381. <https://doi.org/10.15869/itobiad.498632>
- Kayacan, E. (2022). Türkiye'nin nüfus politikalarındaki değişimin kalkınma planları üzerinden değerlendirilmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 22(54), 107-139. <https://doi.org/10.21560/spcd.vi.1081252>
- Keldal, G., and Kılıç, N. (2023). Marital Timing of Emerging Adults: Familial Factors as Potent Predictors. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (60), 17-28. <https://doi.org/10.53568/yyusbed.1243073>
- Keskin, F., and Çavlin, A. (2023). Cohort fertility heterogeneity during the fertility decline period in Turkey. *Journal of biosocial science*, 55(4), 779-794. <https://doi.org/10.1017/S0021932022000268>
- Koruk, F., Eroğlu, K., Koruk, İ., Çelik, K., & Güner, P. (2022). Married men's perspectives and reproductive behaviors on fertility in the province with the highest fertility rate in Turkey: A mix method study. *Nobel Medicus*, 18(2), 89-98.
- Lawton, L. E. (2025). All in the Family: Pets and Family Structure. *Populations*, 1(2), 8. <https://doi.org/10.3390/populations1020008>
- Martínez, M. Á., Marquès, M., Salas-Huetos, A., Babio, N., Domingo, J. L., & Salas-Salvadó, J. (2023). Lack of association between endocrine disrupting chemicals and male fertility: a systematic review and meta-analysis. *Environmental Research*, 217, 114942. <https://doi.org/10.1016/j.envres.2022.114942>
- Merter, M. (2023). *Hekaton'la Son Tango: Aileyi İfsad Etme ve İnsanlığı Yeniden Yapılandırma Küresel Projesi'nin Bir Meta-Analizi* (3. Baskı). Ketebe Yayınları.
- Özdemir, E., ve Kaplan, S. (2021). İnfertilite ve hemşirelik yaklaşımı. *Türkiye Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 79-89. <https://doi.org/10.51536/tusbad.836168>
- Park, E. H. (2020). Ultra-low fertility and policy response in South Korea: Lessons from the case of Japan. *Ageing International*, 45(2), 191-205. <https://doi.org/10.1007/s12126-020-09365-y>
- Rotella, A., Varnum, M. E., Sng, O., & Grossmann, I. (2021). Increasing population densities predict decreasing fertility rates over time: A 174-nation investigation. *American Psychologist*, 76(6), 933. <https://doi.org/10.1037/amp0000862>
- Silverio-Murillo, A., Hoehn-Velasco, L., de la Miyar, J. R. B., & Rodríguez, A. (2021). COVID-19 and women's health: Examining changes in mental health and fertility. *Economics letters*, 199, 109729. <https://doi.org/10.1016/j.econlet.2021.109729>
- Skakkebaek, N. E., Lindahl-Jacobsen, R., Levine, H., Andersson, A. M., Jørgensen, N., Main, K. M., ... & Juul, A. (2022). Environmental factors in declining human fertility. *Nature Reviews Endocrinology*, 18(3), 139-157. <https://doi.org/10.1038/s41574-021-00598-8>

- Şengül, F. N., ve Aydınalp, H. (2021). Yeni bir gençlik tipolojisi ve ölçek denemesi: Hedonist gençlik. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 1(50), 124-138. <https://doi.org/10.17498/kdeniz.928671>
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2013). *Türkiye’de Doğurganlık Oranlarının Düşmesi, Potansiyel Etkiler ve Sosyal Politika Önerileri*. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Tan, K., Li, N. P., Meltzer, A. L., Chin, J. L., Tan, L. K., Lim, A. J., ... & van Vugt, M. (2022). Effects of economic uncertainty and socioeconomic status on reproductive timing: A life history approach. *Current Research in Ecological and Social Psychology*, 3, 1-10. <https://doi.org/10.1016/j.cresp.2022.100040>
- Thévenon, O. (2016). The influence of family policies on fertility in France: Lessons from the past and prospects for the future. R. Rindfuss ve M. Choe (Ed.), *Low fertility, institutions, and their policies: Variations across industrialized countries* (s. 49–76) içinde. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-32997-0_3
- TÜİK. (2022). *Türkiye Aile Yapısı Araştırması 2021*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu. https://www.tuik.gov.tr/media/announcements/turkiye_aile_yapisi_ara%C5%9Firmasi_2021.pdf
- TÜİK. (2024a). *Nüfus Projeksiyonları, 2023-2100*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Nufus-Projeksiyonlari-2023-2100-53699>
- TÜİK. (2024b). *Muhtemel Eğitim Süresi*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Muhtemel-Egitim-Suresi-2023-53681>
- TÜİK. (2026). *Evllenme ve Boşanma İstatistikleri, 2025*. <https://veriportali.tuik.gov.tr/press/58165>
- TÜİK.(2025a). *İstatistiklerle Yaşlılar, 2024*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2024-54079>
- TÜİK. (2025b). *Merkezi Dağıtım Sistemi*. <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr>
- TÜİK. (2025c). *Medeni Durum*. 27 Nisan 2025 tarihinde <https://nip.tuik.gov.tr/?value=-MedeniDurum> adresinden edinildi.
- TÜİK. (2025d). *Hanehalkı Tipi*. <https://nip.tuik.gov.tr/?value=HanehalkiTipi>
- TÜİK. (2025e). *Doğum İstatistikleri, 2024*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dogum-Istatistikleri-2024-54196>
- Uru, M. K., ve Dirimeşe, E. (2023). The Stigmatization of The Divorced Individuals. *Universal Journal of History and Culture*, 5(1), 16-30. <https://doi.org/10.52613/ujhc.1172698>
- Worldbank. (2025). *Labor force participation rate, female (% of female population ages 15+) (modeled ILO estimate)*. <https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.CACT.FE.ZS>
- Worldometer. (2025). *Top 20 Largest Countries by Population (live)*. <https://www.worldometers.info/world-population/>

Yavuz, R. A. (2023). Türkiye'de 1990-2021 Döneminde Kadının İşgücüne Katılımı İle Kentleşme İlişkisi: Nedensellik Analizi. *International Journal of Social Inquiry*, 16(2), 541-560. <https://doi.org/10.37093/ijsi.1292949>